

JAN HUS – POSILA ČECHŮ V CIZINĚ

JIŘÍ KOŘALKA

JAN HUS AND HIS ROLE IN THE LIVES OF CZECHS ABROAD

This contribution follows the relation of Czech expatriates to the legacy of Master Jan Hus and the way his name was used in the names of their clubs and associations. The author describes differences in identification with his legacy in various countries, mainly in Germany, Switzerland, and the United States.

Key words: Jan Hus – Czech Reformation – organizations of Czech emigrants abroad

Od šedesátých let 19. století – souběžně s velkým rozmachem spolkového hnutí v českých zemích – vznikaly desítky spolků mezi českými vystěhovalci jednak ve Spojených státech amerických, jednak také v několika evropských zemích, zejména v Německu, Švýcarsku a Francii. Také v tomto případě se potvrdilo, že se čeští krajané v cizině snažili vždy uplatnit v novém prostředí zkušenosti a návyky, které z domova znali v době, kdy svou vlast opouštěli, a udržovali tyto poznatky po několik desetiletí.¹ Často se v krajanském hnutí objevoval názor, že by zahraniční Češi měli být ve své společenské aktivitě důslednější než jejich krajané ve staré vlasti, kteří museli brát ohled na méně svobodné politické poměry.

Spolky Čechů v cizině se vyvíjely ve třech ideově odlišných proudech.² Na zkušenosti a zážitky z roku 1848 a z národního hnutí šedesátých let navazovaly spolky vlastenecko-národního zaměření. Vzestupem českého dělnického hnutí z konce 19. století byly ovlivněny spolky sociálně demokratické. Se zvýšenou aktivitou katolické církve a křesťansko-sociálního proudu na přelomu 19. a 20. století souvisely méně početné české krajanské spolky katolické. Zatímco katoličtí aktivisté se názvy spolků a svou agitací hlásili k českým světcům, především uctívali svatého Václava, Jana Nepomuckého a Češi moravského původu hlavně Cyrila a Metoděje, byl pro vlastenecké a sociálně demokratické spolky zahraničních Čechů klíčovou osobností jednoznačně Jan Hus.

Mistr Jan Hus sloužil Čechům v cizině jako morální posila, jako symbol a legitimizace české národní svébytnosti a jejího přijetí v jinonárodním prostředí. Husův svátek 6. července se pro první generaci českých přistěhovalců v Americe i v evropských zemích stal

¹ K tomu Jiří KOŘALKA – Květa KOŘALKOVÁ, *Základní tendence českého vystěhovalectví a české reemigrace do počátku 20. let 20. století*, Češi v cizině 7, 1993, s. 30–47, zde s. 39.

² Podrobná dokumentace v úvodu k edici pramenů Jiří KOŘALKA – Johannes HOFFMANN (Hgg.), *Tschechen im Rheinland und in Westfalen 1890–1918*. Quellen aus deutschen, tschechischen und österreichischen Archiven und Zeitschriften, Wiesbaden 2012 (= Studien der Forschungsstelle Ostmitteleuropa an der Universität Dortmund, Bd. 44).

nejvýznamnější událostí roku. Veřejné Husovy oslavy se mezi zahraničními Čechy konaly o několik let dříve než v českých zemích. Pokud se mi to podařilo zjistit z českoamerického a evropského krajanského tisku, slavil se šestý červenec pouličním průvodem, s hudbou, projevy a zpěvem poprvé roku 1863 v St. Louis, Missouri.³ Ve stejné době členové České besedy ve švýcarském Curychu, spolku českých řemeslníků, učitelů a studentů curyšské polytechniky, navázali na uctívání Husovy památky v nedalekém bádenském městě Kostnici, kde byl v říjnu 1862 zřízen Husův kámen (*Hussenstein*).⁴ Češi v Curychu organizovali od roku 1863 ve spolupráci s liberálními kostnickými měšťany každoroční pokládání věnce se stuhami v národních barvách u Husova kamene⁵ a aktivně se podíleli na přípravách první velké národní pouti Čechů do Kostnice v červenci 1868.⁶

Oproti jednostranným zprávám německého tisku o národnostním boji v Čechách připomínali vůdčí představitelé českých spolků v Německu mezinárodní dosah Husovy osobnosti ještě více než jeho význam národní. Příznačná byla argumentace Českoslovanského spolku ve Stuttgartu, vyzývající zahraniční i domácí Čechy k peněžním sbírkám na Husovu pamětní desku v Kostnici: „*Dokažte, že co věrní synové vlasti své nezapomněli jste onoho muže, který učinil národ, z něhož pocházíte, po celém vzdělaném světě tak slavným!*“⁷

Od posledního desetiletí 19. století začíná celá vlna přejmenování nebo ustavení nových českých krajanských spolků v Německu spojených s Husovým jménem – roku 1889 v Halle, 1895 v Kasselu, 1899 v Hannoveru, 1902 v Düsseldorfu, kolem roku 1905 v Rixdortu u Berlína, 1907 v Kostnici (zde spolek neměl dlouhého trvání, protože většina Čechů nenašla v místě zaměstnání), roku 1908 v porúrském Sodingenu, 1910 v Brambaueru u Dortmundu. V saských Drážďanech se původní český spolek *Vlastimil* roku 1910 přejmenoval na Českoslovanskou besedu *Hus*.⁸ V době vystupňovaných národnostních konfliktů bylo Husovo jméno pro veřejnost v Německu mnohem přijatelnější než slovansky znějící vlastenecké názvy, v nichž byl někdy záměrně hledán protiněmecký osten.

Také v Porýní a Vestfálsku, ve vzdálenosti několika set kilometrů od Kostnice, pořádaly téměř všechny české krajanské spolky vzpomínkové akce k Husovu výročí vždy počátkem července. Roku 1910 připojil Českoslovanský spolek *Hus* v Düsseldorfu k této akci pod názvem *Proč uctíváme památku mistra Jana Husa* veřejné vysvětlení: „*Rok co rok ctíme a vzpomínáme velké tragedie kostnické. A budeme tak činiti dále, ba čím bude vzdělanější lidstvo, tím mohutnější a opravdovější budou projevy naše pro pravdu a světlo, proti lži a tmě. [...] My moderní emigranti zvláště můžeme lehce pochopiti ten veliký význam Husův i v ohledu národním. Kdo z nás nepocítil již mnohokrát ten krásný pocit, když mohl s trochu vzdělaným cizincem svěsti hovor o Janu Husovi a slavné době husitské, a když poznali jsme, že onen cizinec zná onu dobu náboženských nepokojů, kus slavné naší historie? Proto ctíme Husa, jeho charakter, právě tak jako nenávidíme jeho vrahy.*“⁹

³ *Oznámení*, Slávie (Racine, Wisconsin) 2/33, 26. 6. 1863, s. 7; *Ze St. Louis*, Slávie (Racine, Wisconsin) 2/90, 31. 7. 1863, s. 6.

⁴ Ernst KEIL, *Die Geschichte des Hussensteins in Constanz*, Die Gartenlaube (Leipzig) 1863, s. 452–456; exemplář Stadtarchiv Konstanz, Abt. S II, Fasz. 1100.

⁵ Národní listy (Praha) 7/120, 1. 8. 1867, s. 3.

⁶ Jiří KOŘALKA, *Putování českých ctitelů Jana Husa do Kostnice v letech 1829–1868*, Husitský Tábor 15, 2006, s. 73–119, zde s. 97–98.

⁷ *Ctěným česko-slovanským spolkům zahraničním*, Vlast (Brémy) 2/2, 1. 11. 1877, s. 2.

⁸ Jiří KOŘALKA, *Husitský odkaz ve společenském a kulturním životě českých krajanů v zahraničí*, Husitský Tábor 4, 1981, s. 177–185.

⁹ B-EK, *Z Düsseldorfu*, Český vystěhovalec (Praha) 6/18, 9. 7. 1910, s. 5.

Nebylo výjimkou, že na Husových oslavách v Německu se spolu se zahraničními Čechy podíleli také místní Němci. Z České besedy *Barák* v Kolíně nad Rýnem se dochovaly dvojjazyčné česko-německé pozvánky na vzpomínkovou slavnost k Husovu výročí,¹⁰ v Düsseldorfu se počátkem června 1911 místní Němci spolu se členy českých krajských spolků z Moersu, Neumühlu, Sterkrade a Kolína nad Rýnem zúčastnili připomínky Husovy památky na břehu Rýna, do něhož byl roku 1415 vhozen popel z kostnické hranice.¹¹

K pětistému výročí upálení Jana Husa za první světové války roku 1915 uveřejnila redakce krajského časopisu *Český vystěhovalec* úvahu, která shrnula význam mýtu Husovy památky pro české krajské spolky: „*V našem zahraničí mělo jméno Husovo od počátku mimořádný význam a památky jeho vzpomínáno každoročně se zvláštní horlivostí. Vidíme to i v počtu spolků nesoucích jeho jméno i ve velkém množství přednášek každoročně konaných. [...] A okolnost, že tragickou smrt svoji našel v dávné cizině, vzdálen domova a přátel, činí ho tím bližší našim srdcím, která také často poznala stesk po domovině, jež trápil jej v žaláři kostnickém a který tak krásně projevuje ve svých Listech všem věrným Čechům, napsaných v žaláři, v těžkém očekávání nejstrašlivější smrti. Proto budeme my, čeští vystěhovanci, vzpomínati v letošní zvláště význačné výročí smrti Husovy se dvojnásobnou silou zásad a naučení, která nám zachoval a která po odloupení středověkého názoru církevního mají věčnou a všelidskou platnost. Budeme ho vzpomínati dle možnosti a okolnosti přednáškou, vzpomínkou i četbou, ve snaze přiblížiti se co nejvíce jeho ideálnímu příkladu pravdivosti a hrdinné obětavosti pro dobro všeho lidstva.*“¹²

Ve srovnání s českými krajskými spolky v Německu a ve Švýcarsku připomínaly názvy řádů (lůží) českých vystěhovalců ve Spojených státech amerických převážně bojové tradice husitského hnutí.¹³ Název Tábora nebo Nový Tábora mělo nejméně jedenáct osad a míst založených Čechy ve státech Wisconsin, Illinois, Minnesota, Iowa, Jižní Dakota, Kansas, Oklahoma, Nebraska a dvě místa státu Texas.¹⁴

Jméno Jana Husa se v případě Čechoameričanů vyskytovalo zřejmě jen u kostelů a modliteben metodistů a jiných protestantských církví – bylo příliš duchovní a málo bojovné. Naopak právě tato smířlivost a překonávání národního omezení vyhovovaly českým spolkům v Německu při volbě spolkových názvů a při organizaci výročních slavností.

¹⁰ Knihovna Náprstkova muzea Praha, archiv Německo 1, sv. 7, Kolín nad Rýnem, Karel Winternitz.

¹¹ *Z Moersu*, *Český vystěhovalec* (Praha) 7/17, 24. 6. 1911, s. 6.

¹² *K pětistému výročí upálení Mistra Jana Husa*, *Český vystěhovalec* (Praha) 11/14, 3. 7. 1915, s. 5.

¹³ Byly to zejména Žižkův Tábora v Clevelandu, Ohio; Prokop Veliký v Cedar Rapids, Iowa; Poslední Tábora, Ely, Iowa; Roháč z Dubé v osadě Bohemia (původně Tábora), stát New York; Jednota Tábora v Chicagu, Illinois, která měla 18 lůží, mj. Žižkův Tábora, Žižkův kalich, Žižkův palcát, Žižkův dub, Tábora, Žižkov nebo Husité. Podrobný soupis řádů a lůží v jednotlivých státech USA podal Jan HABENICHT, *Dějiny Čechů amerických*, St. Louis 1904–1910, s. 38–39, 67, 170, 341, 596–597.

¹⁴ Seznam jedenácti českých míst a osad s názvem Tábora nebo New Tábora v USA uveřejnil Jiří KOŘALKA, *Tábora als Symbol und historische Tradition in der tschechischen Gesellschaft des 19. Jahrhunderts*, Husitský Tábora 11, 1994, s. 77–95, zde s. 90–92; v českém znění Týž, *Tábora: realita, mýtus, symbolika*; in: Milan Hlavačka – Antoine Marès – Magdaléna Pokorná et alii (edd.), *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Praha 2011, s. 463–478.

Jan Hus – eine Stärkung der Auslands-Tschechen

ZUSAMMENFASSUNG

Jan Hus wurde nicht nur in Böhmen, sondern auch im Ausland in erster Linie als Kirchenreformer anerkannt. Als Vorkämpfer der Gewissensfreiheit und Vorläufer der deutschen Reformation wurde er hauptsächlich in protestantischen, liberalen und sozialistischen Kreisen Deutschlands und anderer Länder mit lutherischer Tradition verehrt. Aus diesem Grund wählten mehrere Vereine tschechischer Arbeitsmigranten in Deutschland an der Wende des 19. zum 20. Jahrhundert den Namen von Hus als ihr Symbol und Beweis der tschechischen nationalen Eigenständigkeit. Die größten Festlichkeiten tschechischer Auslandsvereine in Europa fanden alljährlich am 6. Juli, zum Jahrestag des Feuertodes von Hus in Konstanz statt. Demgegenüber hoben Vereinsnamen der amerikanischen Tschechen vielmehr die kämpferischen Traditionen der Hussiten und Taboriten hervor.

Deutsche Übersetzung: Author